

М. В. Макарова (Луганськ)

УДК 811.161.2'42-055.2

**ПОРІВНЯННЯ ЯК ЗАСІБ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ
КОНЦЕПТУ КОХАННЯ
В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ФЕМІННІЙ ПОЕЗІЇ**

Початок ХХІ ст. став одним з переломних для становлення й формування українського суспільства. Сьогодні ми спостерігаємо процес переоцінки суспільних, культурних та загальнолюдських цінностей. У таких умовах розвивається фемінна поезія, коли життєвий досвід зображено в індивідуальному письмі кожної з авторок. На думку Соломії Павличко, фемінне письмо української літератури кінця ХХ ст. поклато край закритості внутрішнього світу, письменниці починають говорити правду про людське „я”, про себе, українську культуру, побачену крізь призму свого особистого життєвого, навіть інтимного досвіду [Павличко 2002: 183]. Повернення жінок у літературу, і поезію зокрема, – наслідок демократизації суспільства.

Порівняно недавно лінгвісти вивчали мову як автономну систему, беручи за основу системно-структурний підхід. На межі століть науковці не заперечують того, що мова є окремою системою, проте зазначають, що вивчати її потрібно як середовище, у якому діє людина, тому на зміну системно-структурній парадигмі приходить антропоцентрична, принципом якої є вивчення наукових об'єктів щодо людської особистості.

Концепт є мовною одиницею, яка зберігає культурну інформацію, що співвідносить дві семіотичні системи (мову і культуру) і дозволяє описувати їх взаємодію. Концепт у поезії – це глибинний смисл, максимально згорнутий у смислову структуру [Маслова 2004: 31]. За допомогою аналізу мовних одиниць, уживаних автором, можна зрозуміти систему смислів його творчості, які відображають культурну специфіку менталітету українського народу.

У кінці ХХ ст. спостерігаємо активізацію вивчення концепту. Значну увагу дослідженню цього феномену приділили Н. Арутюнова, Ю. Апресян, В. Іващенко, В. Кононенко, В. Маслова, О. Селіванова, Ю. Степанов, В. Телія та ін.

Отже, переламний етап у літературі та науці визначає нові підходи до вивчення концепту.

Метою статті є дослідження концепту КОХАННЯ як глибинного смислу, реалізованого за допомогою порівняльних конструкцій на матеріалі сучасної фемінної поезії, а саме творів Маріяни Кіяновської, Анни Багряної, Наталії Білоцерківець, Галини Крук, оскільки в досліджуваних творах компаративеми – один з найбільш активно використовуваних авторками засобів вербалізації концепту КОХАННЯ.

Поезія всотує мудрість, передану образним словом. А поетичний текст стає унікальним і досконалим способом пізнання світу, який часто

не піддається верифікації науковим шляхом. Життєвий досвід, відтворений поетесами, зображуючи почуття, безперечно, є безцінним і для культури, і для науки. Авторки привносять поряд із загальновідомими знаннями про концепт КОХАННЯ і свої індивідуальні знання та смисли, спираючись на які розширюємо поняття досліджуваного концепту.

В. Маслова виділяє в структурі концепту три складники: ядро (когнітивно-пропозиціональну структуру концепту), приядерну зону (інші лексичні репрезентації концепту, його синоніми тощо) і периферію (асоціативно-образні репрезентації). Ядро і приядерна зона переважно представляють універсальні й загальнонаціональні знання, а периферія – індивідуальні [Маслова 2004: 30]. Одним з тропів, що вербалізують результат мисленнєвої діяльності на рівні периферії, є порівняння.

У „Словнику тропів і стилістичних фігур” порівняння визначено як зіставлення двох чи більше явищ, предметів та понять за їхньою спільною ознакою з акцентом на провідній прикметі, притаманній порівнюваним об’єктам. О. Потебня вважав цей троп найвищою мірою поетичним, досконалим і такою самою мірою природним та правдивим [СТІСФ 2011: 136 – 137]. Порівняльні конструкції характерні для всіх жанрів художньої творчості. Коли говорять про компаративеми в поезії, переважно оперують поняттями емоційність та експресивність. Поряд із цим порівняння уточнює висловлювання, надає йому особливої виразності та викликає певні асоціації, демонструє ставлення мовця до повідомлюваного.

Концепт КОХАННЯ може поставати і об’єктом, і суб’єктом порівняння: „<...>і вся твоя любов – // немов ікра в пекельних кабінетах // немов розмазана по стінах боротьба // слабкого і нещасного раба” [Білоцерківець 2004: 7] – у цьому контексті концепт КОХАННЯ має яскраве пейоративне забарвлення: суб’єкт порівняння „любов”, співвіднесений з „ікрою в пекельних кабінетах”, що вказує на буденність, знецінення цього високого почуття. Метафоричною конструкцією „розмазана по стінах боротьба // слабкого і нещасного раба” авторка демонструє душевний стан уже дещо збайдужілої людини, яка ще перебуває в полоні свого почуття.

Контекст „Іде Кохання стомлено, ліниво, // Іде і плаче, як мале дитя” [Багряна 2005: 27] засвідчує яскраве поєднання метафори з порівнянням, що увиразнене епітетними характеристиками „стомлено, ліниво”. Цей образний комплекс двома рядками відтворює не просто почуття, а історію його розвитку: імовірно, колись бурхливе і взаємне, кохання пережило свої найкращі часи, тепер воно не розвивається, воно змаліло.

Як засвідчує проаналізований матеріал, у любовній ліриці сучасних українських поетес лексема „кохання” найчастіше виконує роль суб’єкта порівняльних конструкцій і лише зрідка є її об’єктом, як-от: „Як початок любові, ця рання весна, // наче пролісок перший з твердими губами. // І це

миле обличчя з твердими губами – // як початок любові, як рання весна” [Білоцерківець2004: 51]; *„Однаково все скоро закінчиться. // Які смішні слова про шок і трепет. // Про те, чого не буде вже ніколи. // Смішні, немов кохання на війні”* [Білоцерківець 2004: 11].

Здебільшого компаративні побудови, що вербалізують концепт КОХАННЯ, є сполучниковими: *„Панна місячна ходить босоніж по воду. // Вже утретє чекаю на тебе. Не спитьсья. // Уявляю свій стогін. **Любов, як лошиця**, – // Норовлива, палка, молода”* [Кіяновська2000: 63]; *„Та звала любов – як мета...”* [Білоцерківець2004: 42]; *„І останнє „кохай” – // як остання весна”* [Багряна 2005: 66].

Функцію безсполучникових порівнянь можуть виконувати члени речення, що мають форму орудного відмінка. Звичайно, у таких конструкціях порівнювальний образ повинен мати подібність до зображуваного предмета, спільні з ним ознаки [Чередниченко 1962: 365]. Оскільки концепт КОХАННЯ належить до сфери почуттів, є абстрактним поняттям, його важко співвіднести з конкретними предметами, тому авторки рідко послуговуються безсполучниковими порівняльними конструкціями у відтворенні досліджуваного концепту, наприклад, *„Ти був там. Ти бачив усе. І не ризами – росами // Кохав її тіло у звивинах раю”* [Кіяновська 2000: 61].

У сучасній жіночій поезії домінують поширені, часто ще й ускладнені порівняльні конструкції: *„**Любити тебе – неначе іти по цвяхах**”* [Там само: 43]; *„А я надіюся... Усе // Чекаю здійснення бажання... // Сльозами змочене есе // Мого незгаслого кохання. // **Це ніби сповідь серед хмар, // Це наче погляд у люстерце...**”* [Багряна 2005: 46].

Непоширені компаративеми зустрічаємо порівняно рідко: *„Знов майнула тобі та забута любов, **наче голос**”* [Білоцерківець2004: 82]; *„Та любов, як тарпан. Тільки іскрами креше душа // До мовчання готова, неначе до смерті в двобої”* [Кіяновська2000: 31]; *„Люблю тебе задавнено – аж боляче. // **Люблю тебе затаєно, як злість**”* [Крук 1997: 11]; *„Я любила тебе, // як повітря, // як сонце, // як світ...”* [Багряна 2005: 42].

Поодинокими, але влучними є постійні порівняння, які передають мовні традиції народу: *„Зневажатимеш стале. // **Кохатимеш, мов востаннє, // обтікаючих пліч // обнадійливу випадковість**”* [Крук 1997: 34]; *„**Я кохана твоя, я звиваюся, наче змія**, – // Серафіта з очима німими, нудними до блиску. // Не гидуї доторкнутись, як гидуєш побачити зблизька // Юне тіло моє. Хоч чи я це? Чи я це? Чия?”* [Кіяновська 2000: 62].

Часто компаративеми входять до складу інших тропів, увиразнюючи їх, як-от, розгорнута метафора, ускладнена порівняльною конструкцією: *„**Як підліток-принц в шатах кольору ранку вповні. // Любов-коломбіна вдивляється в липи, як в лиця**”* [Там само: 91]; *„Я висіла, прибита цвяхами до духів дерев. // І згоряли в мені моя Віра, Надія*

і... Сила, // А Любов залишалась горіти, // як німб у старих королев” [Багряна 2005: 42].

Авторки включають порівняння в контексти, побудовані за принципами висхідної градації – поступовому нагнітанні засобів художньої виразності задля підвищення їхньої емоційно-сислової значущості: *„Їх гарячі тіла, наче вина терпкі – // Золоті і брунатні, ясні, мов емалі. // Їх наука кохання, їх губи, їх талії, // Їх жага, їх утома і їхні роки...”* [Кіяновська 2000: 87].

Концепт КОХАННЯ в сучасній українській поезії може бути представлений авторками й імпліцитно: *„Я цілую тебе, мов на глум ритуалам, // І всміхаюсь тобі, мов не вірячи в гріх. // Нас не люди й боги, не сніги нас вінчали // Нас вінчала Любов у чертогах своїх”* [Багряна 2005: 50]; *„Над посіченим січнем, // Від зимової стоми // Стоймо, пересічні, незнайомо-знайомі. // Кожен погляд – як здогад, // Кожен порух – як слово. // І чекаємо Бога // для своєї Любові”* [Багряна 2005: 49]; *„І сплелися два серця в мерехтінні зірок. // Це для нас нагорода чи... найтяжчий урок. // Наче сон, наче казка, наче пісня небес. // Я кохаю тебе. // Я кохаю тебе”* [Там само: 62].

Різноманітні стилістичні прийоми й фігури, які використовують поетеси для вербалізації концепту КОХАННЯ, репрезентують культурну специфіку менталітету українців. Серед них і порівняння, різні за структурою й широким спектром відтінків у значеннях.

Перспективи подальших досліджень окресленої проблеми вбачаємо у вивченні образних засобів вербалізації досліджуваного концепту в сучасній жіночій прозі.

Література

Маслова 2004 – Маслова В. А. Поет и культура : концептосфера Марины Цветаевой / В. А. Маслова. – М. : Флинта : Наука, 2004. – 256 с.; **Павличко 2002** – Павличко С. Виклик стереотипам : нові жіночі голоси в сучасній українській літературі / Соломія Павличко // Фемінізм. – К. : Основа, 2002. – С. 181 – 187; **СТІСФ 2011** – Словник тропів і стилістичних фігур / уклад. В. Ф. Святовец. – К. : Академія, 2011. – 176 с.; **Чередниченко 1962** – Чередниченко І. Г. Нариси з загальної стилістики сучасної української мови / І. Г. Чередниченко. – К. : Рад. шк., 1962. – 495 с.

Джерела

Багряна 2005 – Багряна А. Між богами і нами : поезії / Анна Багряна. – К. : ЮАна, 2005. – 115 с.; **Білоцерківець 2004** – Білоцерківець Н. Готель Централь : вибр. вірші / Наталка Білоцерківець. – Л. : Кальварія, 2004. – 120 с.; **Кіяновська 2000** – Кіяновська М. Міфотворення / Маріанна Кіяновська. – К. : Смолоскип, 2000. – 108 с.; **Крук 1997** – Крук Г. Мандри у пошуках дому : поезії / Галина Крук. – Л. : Каменяр, 1997. – 40 с.

Макарова М. В. Порівняння як засіб вербалізації концепту КОХАННЯ в сучасній українській фемінній поезії

Статтю присвячено аналізу порівняльних конструкцій як одному з найбільш використовуваних засобів вербалізації концепту *КОХАННЯ* в сучасній фемінній поезії. Дослідження здійснено на матеріалі творів Маріяни Кіяновської, Анни Багряної, Наталії Білоцерківець, Галини Крук. У статті представлено різні структурні й семантичні типи компаративем, використовувані сучасними українськими поетесами: сполучникові й безсполучникові, поширені й непоширені, а також ускладнені іншими засобами образності. Авторки вносять, поряд із загальноприйнятими знаннями про концепт *КОХАННЯ*, і свої індивідуальні знання та смисли, спираючись на які розширюємо поняття досліджуваного концепту. Різноманітні стилістичні прийоми й фігури, які використовують поетеси для вербалізації концепту *КОХАННЯ*, репрезентують культурну специфіку менталітету українців.

Ключові слова: фемінна поезія, концепт, концепт *КОХАННЯ*, порівняння, епітет, метафора, градація.

Макарова М. В. Сравнение как средство вербализации концепта ЛЮБОВЬ в современной украинской феминной поэзии

Статья посвящена анализу сравнительных конструкций как одному из наиболее активно используемых средств вербализации концепта *ЛЮБОВЬ* в современной феминной поэзии. Исследование осуществлено на материале произведений Марьяны Кияновской, Анны Багряной, Натальи Белоцерковец, Галины Крук. В статье представлены различные структурные и семантические типы компаративем, используемые современными украинскими поэтессами: союзные и бессоюзные, распространённые и нераспространённые, а также усложнённые другими средствами образности. Все они представляют индивидуально-авторское восприятие мира.

Ключевые слова: феминная поэзия, концепт, концепт *ЛЮБОВЬ*, сравнение, эпитет, метафора, градация.

Makarova M. V. Comparison as a means of verbalization of the concept LOVE in contemporary ukrainian feminine poetry

Article analyzes comparative constructions as one of the most used means of verbalization of the concept of *LOVE* in the contemporary feminine poetry. Research carried out on the poetry of Mariyana Kiyanoska, Anna Bahryana, Natalia Bilotserkivets, Galina Kruk. The paper presents the structural and semantic types of comparatives used by contemporary Ukrainian poetesses: bonded and asyndetic, common and uncommon, and others, which are represent individual authors perception of the world.

The concept is a linguistic unit which stores cultural information that correlates two semiotic systems (language and culture) and allows to describe their interaction. The structure of the concept consists of three components:

core, near-core area and periphery. Core and near-core area mainly represent universal and national knowledge and periphery represents - individual. Comparison is one of the tropes that verbalizes result of mental activity at the periphery.

Poetesses use comparisons to represent the concept of *LOVE*, showing the cultural specificity of Ukrainian mentality. Authors bring along conventional knowledge and their individual knowledge and meanings about the concept of *LOVE*, based on which we extend the denotation of study concept.

Key words: feminine poetry, the concept, the concept of *LOVE*, comparison, epithet, metaphor, gradation.

Стаття надійшла до редакції 29.03.2013 р.

Прийнято до друку 26.04.2013 р.

Рецензент – к. ф. н., доц. Мілева І. В.

В. І. Пустовалова (Харків)

УДК 811.161.2'42:070

НАЗВИ ДИТЯЧИХ ІГОР, ЩО МОДЕЛЮЮТЬ СОЦІАЛЬНІ ВЗАЄМИНИ, ЯК СКЛАДНИКИ ЛІНГВОКУЛЬТУРНОГО КОДУ

Сюжетно-рольові ігри соціального спрямування є логічним етапом розвитку дитини, доступним для неї способом моделювання соціальних стосунків та усвідомлення свого місця в них. Ю. Лотман розглядає гру як одну з серйозних і органічних потреб психіки людини, наголошує на її важливості в процесі розвитку. На його думку, гра „є одним із найважливіших засобів оволодіння різними життєвими ситуаціями, навчання типів поведінки” [Лотман 1970: 80]. Про дитячу гру як особливий феномен свідчить, скажімо, факт наявності в грецькій мові спеціального позначення цього виду діяльності – *paidia* [Арутюнова 2006: 11]. Р. Фрумкіна виділяє гру як форму діяльності дитини в окремий різновид ігрової діяльності [Фрумкіна 2001: 169 – 171].

В. Кононенко, вивчаючи особливості реалізації концепту ГРА в українській мовній картині світу, підкреслює численність ігрових реалізацій у вигляді розваг, змагань, рольових дій тощо як закодованих аспектів соціального життя, отож як явища закономірного, зумовленого внутрішніми процесами розвитку [Кононенко 2008: 271]. Поширеність і загальновідомість дитячих сюжетно-рольових ігор дають змогу говорити про їхню важливість як культурних реалій, а отже, про лінгвокультурний потенціал лексем на їх позначення.

В. Старко виділяє такі основні ознаки, що характеризують дитячі ігри як когнітивний феномен: легкість, несерйозність, удаваність, розвага. Окремо дослідник розглядає ознаку відсутності результату як